

Підручник “Літературне читання” для 4 класу

Авторки: **Ганна Остапенко,
Юлія Журлакова**

Методична підтримка до підручника – на платформі svitdovkola.org

Ганна Остапенко

- Авторка підручників і зошитів для НУШ
- Співрозробниця й тренерка курсу “Наздоженемо: курс для подолання освітніх втрат у початковій школі”
- Методистка проєкту “Вивчаю — не чекаю”
- Засновниця альтернативної школи “Соняшник”

Юлія Журлакова

- Редакторка фахових видань для педагогів і навчальної літератури для дітей із 18-річним досвідом
- Авторка матеріалів освітньої онлайн-платформи для дітей і підлітків “Сторія”
- Співавторка матеріалів застосунку “Вивчаю — не чекаю”
- Співавторка матеріалів курсу “Уроки доброчесності” для 3–4 класів

А чим особливий цей підручник?

- Він містить тексти, які формують систему цінностей дитини
- Формує стійкий читацький інтерес і вміння вибирати книжки для читання
- Подає систему роботи з вдумливого читання
- Реалізує діяльнісний підхід завдяки проєктній діяльності
- Розвиває вміння працювати в команді й поважати думку кожного

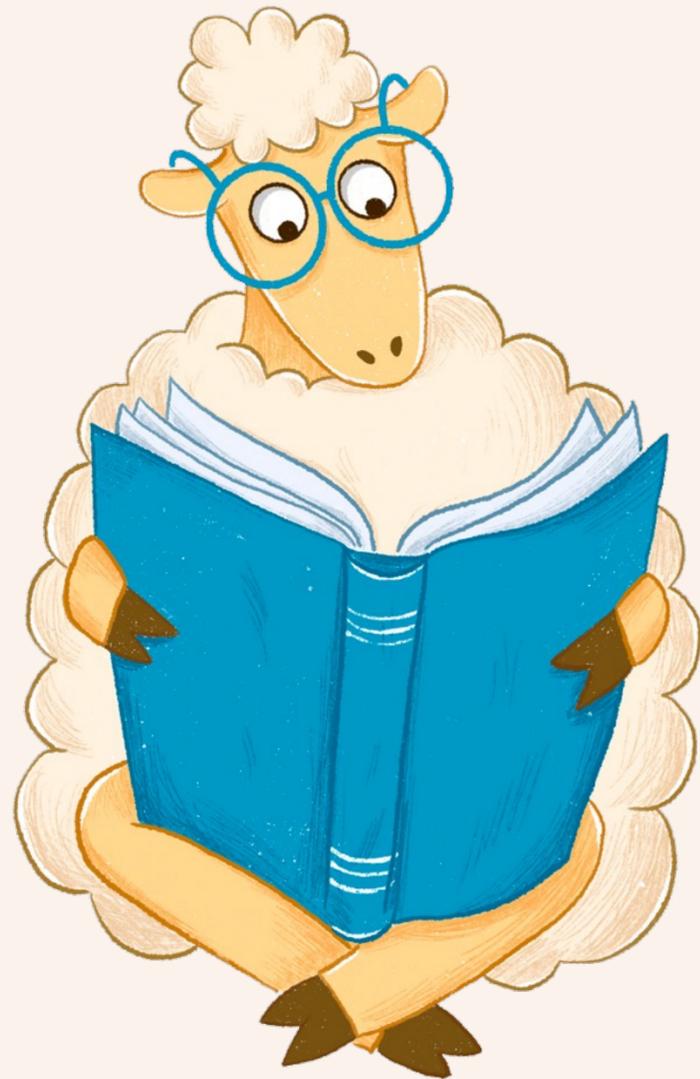
Персонажі підручника представляють змістові лінії

- “Пізнаємо простір дитячого читання”
- “Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного”
- “Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів”
- “Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою”
- “Взаємодіємо усно за змістом прослуханого”
- “Досліджуємо і взаємодіємо з медіапродукцією”
- “Перетворюємо та інсценізуємо прочитане, створюємо власні тексти”

Пізнаємо простір дитячого читання: читаємо твори різних жанрів і тем

- Прислів'я
- Приказки
- Загадки
- Скоромовки
- Пісні
- Казки
- Легенди

Форми роботи, які сприяють формуванню національної ідентичності та виховують патріотизм

Загадки

Тема 3. Чарівні перетворення

\$20. Відгадую загадки

svitdovkola.org/lit4/20

- Прочитай та відгадай загадки. Запиши відгадки.

* 1 *

Розіб'еш лід –
Дістанеш плід:
Зверху біленьке,
Всередині золотеньке.

* 5 *

І печуть мене, і варять.
А коли ідять, то хвалять.

* 2 *

Що це за пан?
З тіста жупан,
Сир у жупані,
А сам у сметані.

* 6 *

Виріс у полі
На добрій землі,
Місце найкраще
Знайшов на столі.

* 3 *

Сидить дівця
в темній темниці.

* 7 *

Маленьке, кругленьке,
З гори скотилося,
Впало, розбилося,
Нема такого бондаря,
Щоб його скував.

* 4 *

Біленький, маленький,
Бокастий, товстенький,
Чимсь смачним напхався,
В окропі купався,
У дірку впав –
І пропав!

* 8 *

Був зерном він у землі,
Став із сіллю на столі.
З ним їсти ми сідаємо
І гостей стрічаємо.

56

Колядки

Тема 4. Факти і таємниці

- Послухай народну колядку та вивчи її, щоб заколядувати разом із однокласниками. Прочитай текст. Зверни увагу: (2) означає, що слова треба повторити двічі.

Темньокая нічка

Темньокая нічка тьмою світ закрила (2),
Тьмою світ закрила.

А Пречиста Діва по світу ходила,
Прийшла до багача (2), на ніч ся просила:

– Пане господарю, переночуй мене,
Бо темная нічка (2) находить на мене.
А той пан господар не хтів ночувати,
Сказав своїм слугам (2) собаками гнати.

А тії собаки як ся налякали –
Перед Матір Божов (2) на колінця впали.
А Пречиста Діва по світу ходила.
Прийшла до бідного (2), на ніч ся просила.

– Пане господарю, переночуй мене,
Бо темная нічка (2) находить на мене.
– Ой, рад би я, рад би переночувати,
Тільки ж я не маю (2) вечероньки дати.

– Не треба, не треба вечероньки твої,
Тільки впустиш мене (2) до стаенки свої.
То не сонце сходить, не місяць заходить,
То Пречиста Діва (2) свого Сина родить.

Старий рік минає, новий наступає (2).
Христос ся рождає.

- Які слова в колядці звучать незвично? Це давні форми слів, які збереглися на заході України.

- Які дійові особи є в цій колядці? Розподіліть ролі та інсценуйте її.

87

Художні твори українських і зарубіжних письменників

- Володимир Рутківський
- Галина Вдовиченко
- Василь Сухомлинський
- Олександр Олесь
- Оксана Іваненко
- Галина Кирпа
- Олександр Дерманський
- Максим Рильський
- Іван Франко
- Астрід Ліндгрен
- Джеральд Даррелл
- Клайв Стейплз Льюїс

“Хроніки Нарнії”,
Клайв Стейплз Льюїс

“Джури козака Швайки”,
Володимир Рутківський

Художні твори українських і зарубіжних письменників

Твори, які зацікавлюють і формують читацький інтерес

Тема 3. Чарівні перетворення

§23. Досліджую вірші

svitdovkola.org/lit4/23

- Згадайте вірші, які ви читали. У які групи їх можна об'єднати? Зробіть мапу думок. Що вирізняє вірші з-поміж інших творів? А чим вони можуть різнитися між собою?
- Розглянь твори на цих сторінках, але не читай їх. У які три групи можна їх об'єднати за зовнішніми ознаками? Прочитай усі вірші та з'ясуй, чи справді такий розподіл доречний.

***

Ой співанки-коломийки, в'язанку з них в'яжу,
Як попросять заспівати, я ся не відкажу.

***

Як я стану коломийки співати, співати,
Засмієшся, і затужиш, і станеш гадати.

***

Як одній гарній дівчині з Трої
Мухи все не давали спокою,
То вона їх і била,
І в калюжі топила,
Ще й носила чимало по Трої.

***

Остогидли старому з Гааги*
Всі розумні діла та розваги –
Кулю газом надув
Та й на місяць гайнув
Непосида старий із Гааги.

*Гаага – місто в Нідерландах.

64

Тема 3. Чарівні перетворення

***

Ходімо милуватися на сніг!
Аж поки від втоми
Не впадемо.

***

Понад водою
Стелиться дзвінкий
Зозулі голос.

Коломійка – українська народна приспівка до танцю на 2 рядки, кожен із 14 складів.

Лімерик – гумористичний п'ятирядковий вірш, у якому римуються перший, другий і п'ятий рядки та третій і четвертий. Жанр зародився в Ірландії.

Хайку – японський трирядковий неримований вірш, який описує природу та почуття людини.

- Знайди в завданні 2 такі тексти:
  - українські коломийки;
  - лімерики Едварда Ліра (переклад з англійської Олександра Мокровольського);
  - хайку Мацуо Басьо (переклад з японської Івана Бондаренка).
- Яке враження справили на тебе вірші? Який найбільше до вподоби? У якому творі тобі не все зрозуміло? Як це з'ясувати?
- Прочитайте вірші виразно хором, а потім по черзі. Нехай хтось читає вголос, а хтось відбиває чи проплескує ритм.

65

Навчаємо отримувати інформацію з різних текстів

1. Пригадай, що ти дізнався/дізналася про вченого Володимира Вернадського. Не підглядай! Покладайся на свою пам'ять. Запиши ці факти, а потім перевір у тексті. Поміркуй, що допомогло тобі запам'ятися саме це.

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

3. Прочитай уривок із книжки "Дивовижні особистості, які змінили ХХ століття" (упорядниці Валентина Вздутьська) і дізнайся біографію видатного українського вченого.

Володимир Вернадський
(12 березня 1863 – 6 січня 1945)

Показав, що світ – це єдиний механізм

Володя змалечку любив усілякі дивовижі. Увечері гуляв вулицями Харкова і слухав розповіді дорослих про Всесвіт і зірки. Там, угорі, була ціла купа див. Щоб дізнатися про них більше, він став читати книжки й журнали різними мовами – німецькою, англійською, польською.

В університеті Володя не тільки сидів над підручниками, а й брав участь у геологічних експедиціях. У дощ і спеку він долав десятки кілометрів, мандруючи Полтавщиною, пізніше – горами Німеччини, Канади, схилами вулкана Везувій в Італії... Озброєний геологічним молотком, він збирав камінці та шматочки ґрунту й привозив їх сотнями кілограмів. З часом його колекція перетворилася на справжній музей.

Учений досліджував і живі організми. Поступово все, що він вивчав, склалося для нього в єдину дивовижну систему. Інші вчені вивчали космос, Землю, тварин чи людей окремо. Для Вернадського це був один величезний механізм, кожна частина якого впливає на інші. Він розмірковував про сукупність усіх живих організмів на Землі – біосферу. І про наступний етап еволюції людства – ноосферу, "сферу розуму", яка здатна змінювати обличчя планети.

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Ідеї Вернадського часто випереджали свій час. Переїхавши до Києва, науковець допоміг заснувати Українську академію наук і став її першим президентом. Він створив Національну наукову бібліотеку в Києві, Метеоритний комітет і Біогеохімічну лабораторію в Радянському Союзі та ще багато наукових закладів. Чимало з них названі на його честь, зокрема українська наукова станція в Антарктиді.

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, м. Київ

4. Знайдіть у тексті відповіді на подані запитання й прочитайте їх.
  - * У якому місті провів дитинство майбутній винахідник?
  - * Яку колекцію зібрав студент В. Вернадський?
  - * Чим його вчення відрізнялося від інших досліджень?
  - * Як він назвав "сферу розуму"?
5. Випиши з тексту про В. Вернадського назви міста, регіону, країни, континенту, планети, вулкана.
  - * Що спільного в правописі цих слів? Пригадай відповідне правило. Запиши ще кілька слів, що його ілюструють.

Розвиваємо навички читання: оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного

Системна робота з різними типами текстів

Передбачення
змісту тексту

Робота
із запитаннями

Критичне ставлення
до інформації

● Тема 3. Чарівні перетворення ●

QR код: svitdovkola.org/lit4/21

§21. Шукаю відповіді на запитання

- Розглянь обкладинку книжки та згадайся, про що ми читатимемо сьогодні. Потім прочитай заголовки на сторінках 59-60 підручника. Вони підтверджують чи спростовують твої здогадки?
- Прочитай уривки з пізнавальної книжки, яка присвячена одному з найважливіших органів людини. Знайди й запиши відповіді на запитання.
  - Якого розміру серце?
  - Чи робить серце зупинки для відпочинку?
  - Що символізує зображення серця?
  - Які образні вислови про серце існують? З'ясуй значення тих, які тобі невідомі. Запиши їх до "Кисеньки слів".
  - Що таке співчуття?
  - Що таке окситоцин?

Серце

За книжкою Лени Шеберг "Душевні факти про серце"

Наше серце – то є диво. Досконале і вразливе. В грудях дім його, однак Воно розміром з кулак.	Барабан в оркестрі тіла Не стихає і в неділю, Щоб із голови до п'ят Кров по жилах розігнать.
--	---

В серці мешкають завжди
Ті, кого так любиш ти.
Як їм місця вистачає?
Того досі світ не знає!

59 60

● Тема 3. Чарівні перетворення ●

Серце в тілі та в мові

Серце – найважливіший м'яз у всьому тілі. І вдень, і вночі цей орган із м'язової та сполучної тканин б'ється в наших грудях – і так усе життя.

З-поміж усіх частин тіла серце заслужило на найбільшу увагу. Його зображують у музиці, поезії, образотворчому мистецтві, рекламі.

Серце може танути, перевертатися, його можна розбити чи запалити. Воно може бути кам'яне, золоте або навіть лев'яче. Йти за покликком серця означає бути другом самому собі. Тобто мати відвагу йти власним шляхом, навіть якщо він не найпростіший. А як же любов? Кажуть, вона живе в серці. Мабуть, так і є.

Співчуття

Із серцем пов'язане не лише кохання, а й співчуття. Учені з'ясували, що коли людині показувати фотографії знедолених людей у такт із її серцебиттям, то бажання допомогти посилюватиметься.

Серце допомагає нам відчувати чуже горе та співчувати. Коли людина виявляє чуйність і турботу, у її тілі виділяється заспокійливий гормон окситоцин, і серцебиття сповільнюється.

У серці стільки цікавого!
Переклад зі шведської Ганни Мамчур

- Чи є в тексті інформація, яка видається тобі сумнівною? Чому? Як можна її перевірити?
- Поміркуй, чи пов'язані три частини. Як саме? Який намір мала авторка, коли додала вірш у пізнавальну книжку? Запиши свої думки.

Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою

Навчаємо добирати книжки для самотійного читання

Цікаві форми роботи та стильне візуальне оформлення

● Тема 7. Як це влаштовано? ●

QR код: svitdovkola.org/lit4/51

§51. Шукаю потрібну книжку

— Читасю, я міркую над тим, щоб створити робота, який виправлятиме мовні помилки. У тебе раптом немає на полиці книжки про роботів?
— Хм... Немає. Ходімо до бібліотеки! Там є книжки на всі теми.

- У бібліотеці так багато книжок! Як знайти потрібну? Пройдися бібліотекою та розглянь написи на полицях. Книжки на які теми є у твоїй бібліотеці?
- На якій полиці Чистомовик може знайти потрібну йому книжку про роботів? Яка полиця зацікавила тебе?

57

58

● Тема 7. Як це влаштовано? ●

- На одній із полиць Читася знайшла такі книжки. Порівняй обкладинки. Яка тебе найбільше приваблює? Чому?
- Чистомовик розгорнув книжку й став шукати зміст. Як гадаєш, навіщо? Де зазвичай подано зміст у книжці? Чи ти переглядаєш зміст книжки перед тим, як узятися читати? Чому?
- Розглянь фрагмент змісту книжки Петра Яценка "Роботи зробать робот. Якщо захоче".
- Розглянь обкладинки та змісти різних книжок у бібліотеці чи вдома. Запиши висновки.

ЗМІСТ

Знайомимося 7

Хто чи що таке робот 10

Дуже древні автомати 12

Годинник-слон 14

Качка-поглиначка та інші автомати середньовіччя 16

Ловіть пройдисвітлі! 18

- Який розділ найцікавіший для тебе? Чому?
- А який зацікавить Чистомовика?
- На якій сторінці можна дізнатися про те, які роботи були в минулому?
- Скільки сторінок займає кожен розділ?

- На обкладинці зазвичай...
- Для мене важливо, щоб обкладинка...
- Я шукаю зміст, щоб...

Навчаємо добирати книжки для самостійного читання

- 8.** Обговоріть, біографії яких відомих людей ви читали. Поміркуйте, навіщо писати про життя реальних людей, якщо можна вигадати будь-якого персонажа.
- * Прочитай цього тижня твір-біографію.

Читаріум

Спонукаємо аргументувати власну думку

Заохочуємо четвертокласників ділитися враженнями від прочитаного

- 5.** Згадайте назви літературних творів різних жанрів, у яких із персонажами відбувались якісь перетворення, чарівні чи справжні. Перекажіть цікавий епізод.

Я от читала казку Івана Франка "Фарбований Лис". У ній ішлося саме про такі перетворення!

- * Чи захотілося прочитати якийсь зі згаданих творів? Де його можна знайти?

Читаріум

Досліджуємо та взаємодіємо з медіапродукцією

7. Подивись відеоогляд книжок Дмитра Кузьменка та випиши назви тих, які тобі хочеться прочитати. У якому відділі бібліотеки ти їх шукатимеш? Завваж, що деякі книжки підписані псевдонімом, а деякі справжнім прізвищем.

6. Подивись буктрейлер інтерактивної книги Катерини Бабкіної "Гарбузовий рік". Як сучасні технології доповнюють паперову книжку?

Цікаві форми роботи та стильне візуальне оформлення

а в захопливих для сучасних дітей формах

Авторські комікси, які вчать медіаграмотності та інтелектуальної доброчесності

Театралізації, які формують наскрізні вміння

5. Уявіть, що ваша група – команда астронавтів, які досліджують космос.

- * Складіть сценарій одного дня на орбіті.
- * Розподіліть між собою ролі.
- * Не забудьте, що все відбувається в невагомості. Як це можна показати рухами?
- * Презентуйте виставу в класі.

6. Подивіться всі інсценівки, а потім обговоріть їх.

- * У кого був цікавий сюжет?
- * Хто правдиво передав рухи в невагомості?
- * Хто виразно промовляв свої репліки?
- * А хто впевнено почувається на сцені?

7. Запиши три найважливіші для тебе факти про політ Леоніда Каденюка в космос.

Інструкції, які допомагають ефективно організувати роботу та провести рефлексію

із підручником "Українська мова"

• Тема 4 •

Факти і таємниці

 §25. Пишу лист персонажу
svitdovkola.org/lit4/25

1. Розгляньте календар на грудень. Які свята подарує нам цей місяць? Які таємні приготування до них варто зробити, щоб порадувати своїх рідних та друзів? Запишіть кілька ідей.
2. Чи мрієш ти напередодні зимових свят про щось особливе, чарівне, небуденне? Як повідомляєш про свої бажання: думкою, листом, молитвою? Прочитай, який довгий шлях подолав один лист.

Початок довгого шляху

За книжкою Валентини Вздольської "Подорож листа"

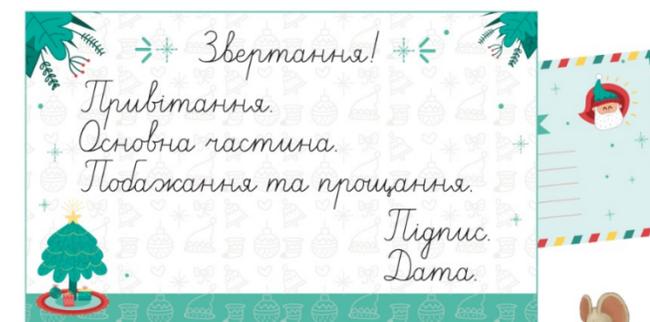
Лист написала Марта. Це був лист про її заповітне бажання. Прохання вмістилося в кілька слів, а сам лист у конверт із маркою. На конверті Марта написала: "Святому Миколаю".

Уранці Марта з татом вкинули лист до поштової скриньки. Там уже було чимало конвертів. Коли лист спробував втиснутися, вони забуркотіли й заштовхали його в куток.

70

6. Уяви, що ти знайшов / знайшла цей конверт на вулиці. Напиши Марті лист: паперовий чи електронний, скориставшись шаблоном.

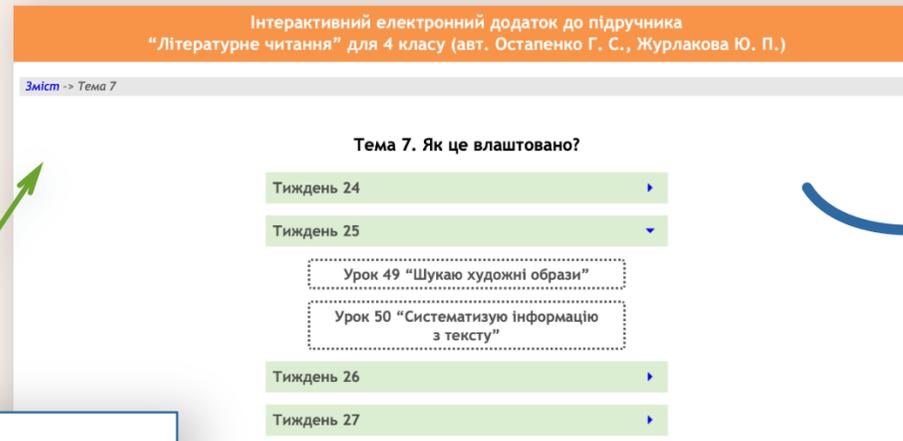

7. Випиши з уривка "Початок довгого шляху" останній абзац. Підкресли іменники.

Формує системне мислення
й дозволяє створити цілісне
освітнє середовище

Інтерактивний електронний додаток на платформі svitdovkola.org

Урок 49 "Шукаю художні образи"

- ▶ Відео "Розповідь про ластівку"
- ▶ Читання: Анатолій Розумний "Весну на крилах ластівка несе"
- ▶ Читання: Олександр Копиленко "Весна іде"

Електронні матеріали

Тема 7. Як це влаштовано
§49. Шукаю художні образи
svitdovkola.org/lit4/49

1. Прочитай вірш.

Сніг-мандрівник

Довгу зиму сніг лежав,
Сумував і нудьгував.
Став він думати-гадати:
Як би світом мандрувати?

Каже сонечко із неба:
"Помагати снігу треба!
Ось йому тепло моє,
Хай сніжок струмком стає".

Там, де взимку ще був сніг,
Навесні струмок побіг.
Він мандрує до ріки,
Бачить: он летять шпаки,

Поміж пролісків малі,
Прокидаються джмелі,
Вже й ведмедю не до сну –
Зустрічає він весну.

Катерина Щадило

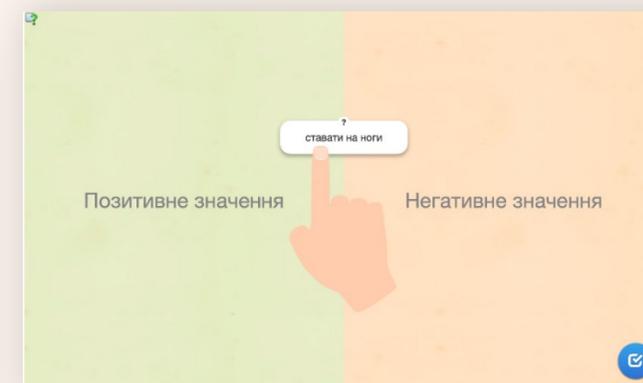
2. Знайди у вірші слова, які олюднують сніг, роблять його живим. Які ще об'єкти природи "ожили"? Як таке перетворення впливає на тебе? Які емоції він викликає?

3. Прочитай вірш уголос, плескаючи в долоні, щоб відчути його ритм.

За QR-кодом ви знайдете різнопланові матеріали:

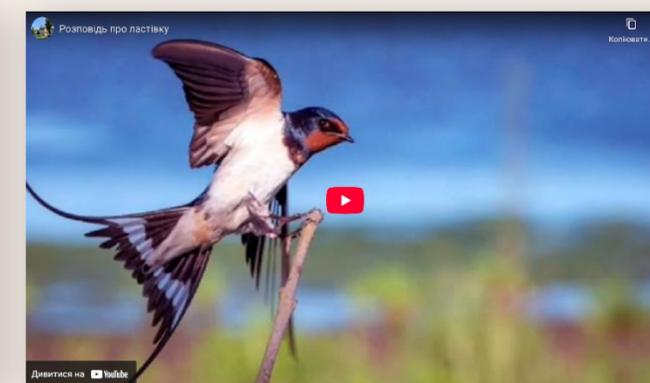
- роздруківки,
- відео,
- аудіо,
- онлайн-завдання

Онлайн-завдання "Розподіли фразеологізми"

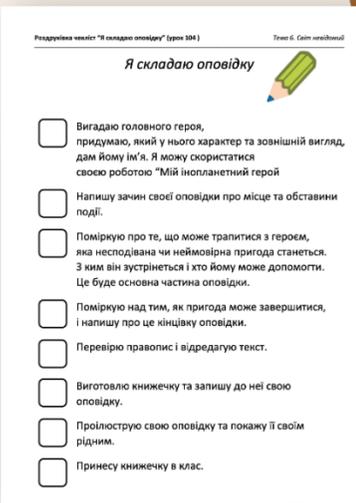

Онлайн-завдання

Відео "Розповідь про ластівку"

Відео

Роздруківки

Вдалого вам вибору!

